

Riječ urednice

Ove, 2021. godine obilježavamo obljetnicu jednoga bitnog procesa koji je usmjerio tijek hrvatske povijesti kasnih 60-ih te početkom 70-ih godina prošloga stoljeća. Riječ je o političkom i kulturnom nacionalnom pokretu znanom pod nazivom hrvatsko proljeće. Bio je to reformni pokret, pokušaj liberalizacije i demokratizacije političkog života unutar zadanoga, socijalističkog okvira, izražaj i vizija daljnjeg razvoja Hrvatske unutar Jugoslavije. Postavljena su pitanja kako gospodarskog razvoja vezano za samoupravljanje i implementaciju zakona slobodnoga tržišta, tako i pitanja slobodnijeg života i duhovnog stvaralaštva u sferi znanosti, kulture i umjetnosti, ostvarenja ljudskih sloboda te pune nacionalne ravnopravnosti naroda Jugoslavije. Jedna od bitnih rasprava 1971. bila je i ona o amandmanima na hrvatski Ustav.

Tri su struje bile okosnica pokreta: hrvatsko komunističko vodstvo na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom, zatim Matica hrvatska i krug intelektualaca oko nje te sveučilištarci, studenti i dio profesora Zagrebačkog sveučilišta, kao najmasovnija skupina. Bio je to masovni pokret, nazivan i MASPOK, a podrška naroda bila je vrlo velika. Znamo kako su se odigrali tijekom i slom hrvatskog proljeća, a njegova je sudbina zapečaćena na 21. sjednici Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije u Karađorđevu. Iznudene su ostavke hrvatskoga komunističkog vodstva, a oni su uklonjeni iz javnog života. Uslijedili su uhićenja i ostalih vođa kako među studentima, tako i na drugim razinama društva, te „čišćenja” njihovih sljedbenika s bitnih funkcija u društvu i državi. U tom kontekstu, prigodno u ovom, novom, 27. broju časopisa *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, objavljujemo izvorno arhivsko gradivo iz toga vremena, a koje dokumentira procese povezane s proljećarima.

Dva su autora priredila priloge za ovaj broj – dr. sc. Nenad Bukvić iz Hrvatskog državnog arhiva te dr. sc. Josip Mihaljević s Hrvatskog instituta za povijest. Nenad Bukvić priredio je za objavu dio opširne dokumentacije, odabrane dokumente iz cjeline fonda HR-H-DA-1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH (SDS RSUP SRH), koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu, pod nazivom „Akcija ’Tuškanac’ – neprijateljski i nacionalistički istupi studenata i drugih osoba iz vremena ’masovnog pokreta’ 1971. g. u SR Hrvatskoj” (šifra 016.1/4). Ta cjelina gradiva dokumentira tijekom provedbe operativne obrade SDS-a nad studentima i profesorima Sveučilišta u Zagrebu. Budući da je cjelina vrlo opširna i ukupno sadržava više od 6000 stranica, priređivač je za objavu u *Fontesu* izdvojio dio te cjeline, 17 predmeta koji otkrivaju metode rada tajnih službi, razmjere obavještajne i protuobavještajne djelatnosti te represije prema studentima i profesorima Sveučilišta u Zagrebu i njima bliskim sudionicima pokreta. U ovom slučaju riječ je o praćenju aktivnosti na fakultetima, visokim školama i u studentskim domovima tijekom 1971. te o važnim akterima tih događanja, o čemu su sastavljena izvješća. Cjelina izvornih dokumenata ovdje objavljena dopunjena je uvodnom studijom priređivača u kojoj nas ukratko upoznaje s kontekstom povijesnih događaja te daje sadržajna pojašnjenja u

vezi s dokumenima odabranima za objavu. Važno je spomenuti da priređivač čitatelja uvođi i u etičke principe objave arhivskoga gradiva koji se tiču osobnih podataka, a sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima iz 2018. godine i Pravilniku o korištenju javnog arhivskog gradiva iz 2019., kojima se krenulo prema što većoj otvorenosti arhiva i dostupnosti gradiva istraživačima. Tu su još i pojašnjenja tehničke obrade i pripreme dokumenata.

Drugi je priređivač također za objavu pripremio dokument iz istog fonda koji se čuva u HDA-u, HR-HDA-1561. SDS RSUP SRH. Riječ je o kraćem dokumentu od 50-ak stranica pod nazivom „Aktuelno stanje posle 21. sednice Predsedništva CK SKJ i ocene bezbednosne situacije u Jugoslaviji u 1971. godini”. Sastavila ga je na samome kraju 1971. Služba državne bezbednosti Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove. Dokument jasno čitatelju prikazuje viđenje „neprijateljske djelatnosti” prema režimu kako ju je poimala obavještajna službe u razdoblju neposredno nakon sloma hrvatskog proljeća. „Neprijatelje” su dijelili na unutrašnje te na neprijateljski dio emigracije, a pratili su i rad stranih obavještajnih službi, diplomatsko-konzularnih predstavništava i misija u SFRJ. Autor je aktivnosti SDS-a u praćenju „neprijateljskih djelatnosti” pobliže opisao u uvodnoj studiji „Sigurnosno-obavještajni aspekt sloma hrvatskog proljeća”.

Radi lakšeg snalaženja u gradivu i uvodnim člancima objavljenima na stranicama *Fontesa*, izdanje je opremljeno Kazalom osobnih imena, Kazalom geografskih pojmova, Popisom kratica i pokrata te bibliografijom iskorištenih izvora i literature.

Nadamo se da ćemo objavom ovih vrijednih i zanimljivih priloga čitatelje zainteresirati i za ovaj djelić povijesti, upoznavanjem s metodama, aktivnostima i ciljevima rada represivnog aparata Službe državne sigurnosti RSUP-a SRH, ponajprije u sklopu njihove djelatnosti prema proljećarima i suzbijanja njihova rada. U širem pak kontekstu nadamo se i širu publiku potaknuti na proučavanje hrvatske povijesti upoznavanjem s arhivskim izvorima i korištenjem njima u što većoj mjeri.

Zagreb, u listopadu 2021.